

Suomalaisuuden ja venäläisyyden kohtaaminen henkilönnimistössä

KSENIA ESKOLA

Väitöksenalkajaisitelmä Helsingin yliopistossa 10. huhtikuuta 2021

Jokaisella meistä on nimi. Henkilönnimien pääfunktio on yksilön identifointi. Käytämällä nimeä voimme puhua yksilöstä ilman kuvailevia ilmauksia. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 162.) Sen sijaan, että sanoisimme ”komea mustatukkainen mies, joka asuu Kalliossa”, voimme vain sanoa *Niko*, toki edellyttäen, että keskustelukumppanimme tietää, kenestä puhutaan. Nimi ei kuitenkaan ole ainoastaan etiketti, vaan se on myös osa ihmisen identiteettiä. Sen takia ei ole samantekevää, mikä oma nimi on. Meillä on siis varsin läheinen suhde omaan nimeemme.

Kieliyhteisössä tavallisella nimellä voidaan vahvistaa kuulumista valtaväestöön, kun taas tavallisesta poikkeavalla nimellä voi erottautua yhteisöstä. Henkilönnimessä saattaa olla vihjeitä esimerkiksi henkilön kielellisestä ja etnisestä taustasta, uskonnosta, ikäryhmästä tai sukupuolesta (Hagström 2006). Tuntuukin siltä, että meidän aivoissamme on eräänlainen pikatulkki, jonka avulla saatamme salamannopeasti muodostaa mielikuvan siitä, minkälainen ja esimerkiksi minkämaalainen joku ihminen on. Esimerkiksi jos sukunimi on *García*, voimme arvella nimenkantajan olevan espanjalainen tai portugalilainen. Yleensä tämä mielikuva vahvistuu, jos myös etunimi on espanjalainen.

Aina henkilönnimi ei kuitenkaan kerro yksilön kansallisuutta. Esimerkiksi erään ystäväni etunimi ja sukunimi ovat perinteisiä venäläisiä nimiä. Hän on kuitenkin muuttanut Suomeen Venäjältä alle kuusivuotiaana, ja hän pitää itseään suomalaisena. Venäläinen nimi ei tarkoitaakaan automaattisesti venäläistä identiteettiä, ainakaan nimenkantajalle itselleen.

Suomen henkilönnimistöön on omaksuttu nimiä eri kielistä ja kulttuureista. Elämme yhä monikulttuurisemmassa Suomessa, ja globalisaatio on muuttanut monia asioita elämässämme. Nimet lainautuvat kielestä toiseen aiempaa helpommin, ja vieraita nimiä käytetään runsaasti. Myös käsillä oleva tutkimus kytkeytyy näihin yhteis-

kunnallisiin muutoksiin. Venäjänkieliset ovat Suomessa suurin maahanmuuttajaryhmä, ja kysymys nimien ja nimistöjen kohtaamisesta on ajankohtainen ja merkityksellinen Suomessa kuten myös muualla maailmassa.

Tutkimukseni on artikkeliväitöskirja, joka koostuu neljästä osatutkimuksesta. Kaksi artikkelista on suomenkielisiä ja kaksi englanninkielisiä. Yksi artikkeli on yhteistutkimus filosofian tohtori Lasse Hämäläisen kanssa. Lyhyt taulukkomuotoinen yhteenveto artikkelien sisällöistä on luettavissa väitöskirjan sivuilta 12–13. Väitöskirjassa on suomenkielinen yhteenveto-osuus, jossa esittelen aineistot ja tutkimusmenetelmät perusteellisemmin kuin artikkeleissa on ollut mahdollista. Lisäksi kokoaan johtopäätökset yhteen ja pohdin artikkelien muodostaman kokonaisuuden antia.

Koko väitöskirjan tasolla tärkein tutkimuskysymys on seuraava: Mitä tapahtuu, kun suomalainen ja venäläinen nimistö, nimijärjestelmä ja nimikäytäntö kohtaavat?

Väitöskirjani ensimmäisessä artikkelissa (Eskola 2015a) tarkastelen nimivalintoja ja nimenvälintaperusteita kaksikielisissä suomalais-venäläisissä perheissä. Tutkimukseni perheissä toinen vanhemmista on syntyperäinen suomalainen ja toinen on muuttanut Suomeen aikuisena. Tätä osatutkimusta varten rajasin aineistoni niin, että otin käsitelyyn ne nimet, joiden valintaperusteena vanhemmat ovat maininneet jonkin seuraavista: 1) nimen käytännöllisyys, 2) kansainvälisyys tai 3) suomalaisuus tai venäläisyys.

Suomalais-venäläisissä perheissä hyvin tärkeä nimenvälintaperuste on käytännöllisyys. Vanhemmille on tärkeää, että nimi olisi helppo kuulla, ääntää ja kirjoittaa. Tässä otetaan huomioon myös mahdolliset sukulaiset. Suomalais-venäläisissä perheissä myös valitaan sellaisia nimiä, jotka lausutaan samalla tai melkein samalla tavalla molemmissa kielissä. Yksi esimerkki tällaisista nimistä on Suomessa yleinen nimi *Sofia* ja Venäjällä yleinen *Sofija*. Venäläisyyttä tai suomalaisuutta ei usein manita eksplisiittisesti nimenvälintaperusteina, vaikka on selvä, että ne ovat nimenvälintaan vaikuttaneet. Tärkeämpi nimenvälintaperuste vanhempien mielestä on kansainvälisyys. Lisäksi olen tarkastellut erikseen sellaisia nimiä, joita lasten vanhemmat ovat pitäneet mahdottomina lasten kaksikulttuurisen taustan takia. Tällainen nimi on esimerkiksi *Sami*. *Sami* tarkoittaa venäjäksi pronominia *itse*, monikkomuodossa. Esimerkiksi lause *Me pärjäämme kyllä ilman sun apua* on venäjäksi *Мы справимся сами, без твоей помощи*.

Väitöskirjani toisessa artikkelissa (Eskola & Hämäläinen 2019) olemme luoneet yhdessä Lasse Hämäläisen kanssa kattavan yleiskuvan Suomessa syntyneiden äidinkieleltään venäjänkielisten lasten etunimistä. Aineistossamme on noin 9 500 lapsen etunimet (ensimmäiset, toiset ja kolmannet nimet), joista olemme nostaneet varsinaiseen käsittelyyn sata yleisintä tyttönnimeä ja sata yleisintä pojannimeä.

Nimivalinnoissa on nähtävissä selkeä trendi. Venäjänkielisten lasten nimissä noudatetaan pitkälti venäläistä nimikäytäntöä: suurin osa lapsista saa vain yhden etunimen. Lisäksi samannimisyyys – eli se, että monilla on sama nimi – on aineistossa hyvin yleinen ilmiö, niin kuin Venäjällä asuvilla ihmisillä yleensä.

Kolmannessa artikkelissa (Eskola 2020) siirrytään maantieteellisesti Suomesta Venäjälle. Tutkin haastattelumetodilla Venäjällä asuneiden suomea äidinkieleltään puhuvien henkilöiden havaintoja ja kokemuksia omien nimiensä käytöstä venäjänkielisessä ympäristössä. Tutkimustulokset osoittavat, että nimissä esiintyvät äänteelliset muutok-

set eivät nimenkantajien mielestä ole häiritseviä. Lisäksi joillekin haastateltaville on luotu venäläisen nimikäytännön mukaisia lempinimiä.

Tämä haastattelututkimus oli erittäin antoisa työvaihe. Opin paljon uutta venäläisistä nimistä, koska jouduin ikään kuin astumaan toisten eli suomalaisten saappaisiin ja näkemään venäläisen nimimaailman ei-venäläisen silmin. Eräs haastateltavani sanoi minulle: ”Teillä Venäjällähän on vain kymmenen etunimeä käytössä: kaikki ovat *Sašoja*, *Lenoja* ja *Mašoja*”, johon totesin, että Venäjällä käytössä olevien etunimien määrä on todellakin pieni. Silloin oivalsin, että tapani kirjoittaa puhelimeen ihmisten yhteystiedot niin, että kirjoitan sekä etunimen että ehdottomasti myös sukunimen, juontuu juuri samannimisyydestä – eli siitä, että nimiä on vähän. Mutta ehkä niitä on kuitenkin enemmän kuin kymmenen.

Neljäs artikkelini (Eskola 2015b) keskittyy sukunimien virallisiin muutoksiin Suomessa. Huomion kohteena ovat sellaiset nimenmuutosehdotukset, joissa on haluttu suomalaistaa eli vaihtaa venäläinen sukunimi suomalaiseen tai päinvastoin venäläistää suomalainen sukunimi. Lisäksi käsittelem nimiä, joiden kantajat ovat halunneet oikaista sukunimensä virheellisen kirjoitusasun. Tämän ryhmän sukunimistä suurin osa on todennäköisesti Venäjältä ja entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneiden ihmisten nimiä. Keskityn haettujen suomalaisten sukunimien rakenteen analyysiin sekä nimenmuutosmotiiveihin. Tutkimukseni perusteella voidaan sanoa, että usein nimenmuuttajat haluavat säilyttää yhteyden vanhan ja uuden sukunimensä välillä.

Entäpä tutkimuskysymykseni? Mitä tapahtuu, kun suomalainen ja venäläinen nimistö kohtaavat? Suomen henkilönnimistö monimuotoistuu, kun siihen tulee venäläisiä etunimiä ja sukunimiä. Näiden lisäksi osaksi virallista nimistöä pääsee myös jälkimmäisiksi etunimiksi Suomen väestörekisterissä sijoitettavia venäläisiä patronyymejä eli henkilön isän nimestä muodostettuja nimiä. Tällaisia kuten *Mihailovitš* tai *Aleksandrovna*. Niiden määrä on venäjänkielisillä lapsilla pieni, kun taas aineiston suomenkielisillä lapsilla niitä ei esiinny lainkaan. Kun patronyymistä tulee Suomen väestörekisterissä toinen tai kolmas etunimi, tapahtuu nimikategorian muutos: Venäjällä patronyymit ovat oma nimikategoriansa, kun taas Suomessa niistä tulee ikään kuin jälkimmäisiä etunimiä.

Venäläiset lempinimet, varsinkin hellittelevät nimet, elävät suomalaisessa yhteiskunnassa mutta epävirallisesti: niitä ei kirjata väestörekisteriin, vaan ne ovat osaa puhuttua ja kirjoitettua venäjää, esimerkiksi kun venäläiset keskustelevat keskenään. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi *Ksjušen’ka* tai *Ksjušetš’ka* nimestä *Ksenia* tai vaikkapa *Mišen’ka* nimestä *Mihail*.¹

Entä jos nyt matkustettaisiinkin itänaapuriiin tarkastelemaan sitä, mitä siellä tapahtuu suomalaisten nimille? Venäjällä suomalaisista nimistä saatetaan muodostaa epävirallisia henkilönnimiä. Esimerkiksi Rikua on kutsuttu nimellä *Rikuša*, Heidiä nimellä *Heiditška*, Tarmoa nimellä *Tarmotška* ja Tonia nimellä *Tontšik*.

1. Heittomerkillä (‘) on merkitty palatalisaatio.

Lähteet

- AINIALA, TERHI – SAARELMA, MINNA & SJÖBLOM, PAULA 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ESKOLA, KSENIA 2015a: Kansainvälinen, suomalainen vai venäläinen? Nimivalinnat Suomen 2000-luvun suomalais-venäläisissä perheissä. *Sananjalka* 57 s. 86–105. <https://doi.org/10.30673/sja.86738>.
- 2015b: Fennicising Russian surnames and Russifying Finnish surnames in Finland 2000–2013. *Studia anthroponymica Scandinavica* 33 s. 79–110. <https://gustavadolfsakademien.bokorder.se/sv-SE/download/98a0990c-9645-49eb-9c09-8927aa4cde45>.
- 2020: Suomalaisten kokemuksia etunimiensä käytöstä Venäjällä. *Virittäjä* 124 (4) s. 477–500. <https://doi.org/10.23982/vir.78043>.
- ESKOLA, KSENIA – HÄMÄLÄINEN, LASSE 2019: Given names of Russian-speaking children born in Finland between 2000–2018. *Onoma* 54 s. 197–217. <https://doi.org/10.34158/ONO-MA.54/2019/11>.
- HAGSTRÖM, CHARLOTTE 2006: *Man är vad man heter. Namn och identitet*. Stockholm: Carlsson.

Ksenia Eskola: Suomalaisuus ja venäläisyys henkilönnimistössä. Nimikulttuurien kohtaaminen Suomessa ja Venäjällä 2000–2018. Helsinki: Helsingin yliopisto 2021. Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6852-8>.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@gmail.com